

WPŁYW ZMIAN PRAWA NA JEGO WYKŁADNIĘ

Tomasz Grzybowski

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

WPŁYW ZMIAN PRAWA NA JEGO WYKŁADNIĘ

Tomasz Grzybowski

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Wydawca
Izabella Matecka

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Rybczyńska

Łamanie
Wolters Kluwer SA

Układ typograficzny
Marta Baranowska

.....
Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.
.....

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2013

ISBN 978-83-264-4459-3

ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 7

Wprowadzenie / 11

Rozdział 1

Zmiana prawa (ustalenia pojęciowe) / 25

- 1.1. Przedmiot zmiany prawa / 25
 - 1.1.1. Elementy systemu prawa a zmiana prawa / 25
 - 1.1.2. Zmiana tekstu prawnego a zmiana normatywna / 37
- 1.2. Zakres zmiany normatywnej / 43
- 1.3. Przyczyny zmiany normatywnej / 47
 - 1.3.1. Relacje systemowe / 47
 - 1.3.2. Formy zmiany normatywnej / 55
- 1.4. Zmiana prawa a jego interpretacja (pierwsze przybliżenie) / 70

Rozdział 2

Wykładnia odwołująca się do zmiany prawa / 82

- 2.1. Ujęcie statyczne a ujęcie dynamiczne w interpretacji / 82
- 2.2. Wykładnia celowościowa (funkcjonalna) / 91
- 2.3. Wykładnia historyczna / 99
- 2.4. Wykładnia „zgodna” / 110

Rozdział 3

Sytuacje zmian tekstu prawnego / 117

- 3.1. Stanowienie / 117
- 3.2. Derogacja / 128
 - 3.2.1. Działanie prawodawcy pozytywnego / 128
 - 3.2.2. Działanie prawodawcy negatywnego / 133
- 3.3. Nowelizacja / 150

- 3.3.1. Uwagi wprowadzające / **150**
- 3.3.2. Nowelizacja jako zmiana prawotwórcza / **153**
- 3.3.3. Nowelizacja jako zmiana nieprawotwórcza / **163**

Rozdział 4

Zmiana tekstu prawnego jako argument w dyskursie interpretacyjnym / 178

- 4.1. Domniemanie prawotwórczego charakteru zmiany tekstu prawnego / **178**
- 4.2. Wymóg uzasadniania decyzji interpretacyjnej odnoszącej się do skutków zmiany tekstu prawnego / **190**
- 4.3. Wzruszenie domniemanie normatywności zmiany tekstu prawnego / **201**
- 4.4. Konsekwencje wadliwej oceny skutków zmiany tekstu prawnego / **210**

Zakończenie / **217**

Summary / **223**

Bibliografia / **227**

Wykaz orzeczeń / **255**

Wykaz skrótów

Źródła prawa¹

- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.p.a.** ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 267)
- k.p.c.** ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- Konstytucja** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- o.p.** ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 749 z późn. zm.)
- p.p.s.a.** ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 270 z późn. zm.)

¹ Wykaz nie obejmuje skrótów nazw aktów normatywnych stosowanych przez sądy w cytowanych w pracy orzeczeniach.

- u.p.d.o.f.** ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 z późn. zm.)
- u.p.d.o.p.** ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 74, poz. 397 z późn. zm.)
- ZTP** rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. Nr 100, poz. 908)

Czasopisma i publikatory

- Biul. SN** Biuletyn Sądu Najwyższego
- Dz. U.** Dziennik Ustaw
- ECR** European Court Reports
- EPS** Europejski Przegląd Sądowy
- KPP** Kwartalnik Prawa Podatkowego
- KPPr.** Kwartalnik Prawa Prywatnego
- KPPubl.** Kwartalnik Prawa Publicznego
- ONSA** Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
- ONSAiWSA** Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
- OSAB** Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
- OSNAPiUS** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
- OSNC** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
- OSNCK** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
- OSNCP** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1963–1981); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Administracyjna i Izba Pracy

	i Ubezpieczeń Społecznych (1982–1989); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1990–1994)
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
OTK-B	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria B
PiP	Państwo i Prawo
POP	Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PP	Przegląd Podatkowy
PPP	Przegląd Prawa Publicznego
Pr. Gosp.	Prawo Gospodarcze
Pr. i Pod.	Prawo i Podatki
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
PS	Przegląd Sądowy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SF	Studia Filozoficzne
SP	Studia Prawnicze
SPE	Studia Prawno-Ekonomiczne

ZNSA	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Inne

CBOSA	Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych (http://orzeczenia.nsa.gov.pl/)
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości (Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej)
LEX	System Informacji Prawnej LEX, wersja OMEGA
LexPolonica	LexPolonica Online (http://www.lexpolonica.lexisnexis.pl/)
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	wojewódzki sąd administracyjny

Wprowadzenie

Związki prawotwórstwa i wykładni prawa od dawna nurtują prawników. I choć w kręgu zainteresowań znajduje się również szeroko rozumiany wpływ tworzenia prawa na jego interpretację, to szczególną uwagą cieszyła się przede wszystkim problematyka udziału wykładni w stanowieniu prawa, w tym zwłaszcza kwestia prawotwórstwa (aktywizmu) sędziowskiego.

Jak zauważa L. Morawski, ten ostatnio wskazany problem „od dziesiątków lat nurtuje kolejne pokolenia prawników i można sądzić, że nie ma większego sensu dalej się nim zajmować, ponieważ wszystko w tej sprawie zostało już powiedziane”². W twierdzeniu tym jest oczywiście sporo przekory, bowiem wskazana tematyka w dalszym ciągu „niepokoi” prawników, a w kontekście wykładni prawa dokonywanej przez sądy najwyższych instancji czy Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, wręcz zyskała na aktualności. Nie bez przyczyny stwierdza J. Leszczyński, że „w dzisiejszych czasach sprzeciw wobec swobodnego stosowania prawa jest chyba tak samo silny, jak sprzeciw wobec formalistycznego ukrywania rzeczywistych przesłanek rozstrzygnięcia”³. Mimo jednak niezwyklej doniosłości zagadnienia normotwórczej działalności sądów podkreślić należy, że – jak zapewne czytelnik już

² Zob. L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2003, s. 238.

³ J. Leszczyński, *Pozytywizacja prawa w dyskursie dogmatycznym*, Kraków 2010, s. 255. Zagadnieniu wskazanej opozycji poświęcona została monografia M. Matczaka, *Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2007 (zob. także recenzje tej książki: M. Smolak, *Imperium formalizmu. Uwagi na marginesie książki M. Matczaka „Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa”*, Warszawa 2007, RPEiS 2008, z. 3; A. Tomza, *Monografia Marcina Matczaka „Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa”*, Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej 2011, nr 1; a także tamże replikę M. Matczaka, *Odpowiedź na recenzję Anny Tomzy dotyczącą książki „Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa”*).

zauważył, ponieważ zasugerowano to w tytule rozprawy – kwestie wchodzące w jego zakres nie będą co do zasady przedmiotem rozważań.

Dotychczas znacznie mniej uwagi poświęcano bowiem pierwszemu ze wskazanych zagadnień, koncentrując się przy tym przede wszystkim na związkach dyrektyw redagowania tekstu prawnego i jego wykładni⁴, a także techniczno-prawnych aspektów tworzenia prawa z jego interpretacją⁵. Dorobek tej, w przeważającej mierze, myśli analitycznej jest nie do przecenienia przede wszystkim z uwagi na dostarczenie siatki pojęciowej, niezbędnej dla analizy zależności między tworzeniem (zmianami) tekstów prawnych a ich rozumieniem. Wszak kształtowanie się teorii naukowych przebiega według swoistego rodzaju spirali hermeneutycznej w tym sensie, że dopiero uporządkowany materiał daje podstawę do formułowania bardziej wnikliwych rozwiązań teoretycznych⁶. Ważne jest jednak, że jakkolwiek tytułowe zagadnienie zostało w rodzimej teorii prawa niejako częścikowo zidentyfikowane już pod koniec lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku (jako kwestia tzw. „interpretacyjnego stosowania” nowego prawa⁷), to bez wątpienia czynione w tym zakresie wzmianki miały charakter uwag na marginesie głównego

⁴ Prawodawca niejako „tkwi” wewnątrz kultury prawnej, a wobec tego formułując teksty prawne zakłada, że będą one odbierane w oparciu o pewien zespół wartości oraz za pomocą określonych dyrektyw interpretacyjnych. Innymi słowy, postać językowa tekstów prawnych jest zorientowana na ich przyszłą wykładnię (T. Gizbert-Studnicki, *Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych* (w:) E. Malinowska (red.), *Język – prawo – społeczeństwo*, Opole 2004, s. 46). Nie może więc dziwić taki kierunek zainteresowań teoretyków.

⁵ Zob. np. S. Wronkowska, *Postulat jasności prawa oraz niektóre metody jego realizacji*, PiP 1976, z. 10; J. Wróblewski, *Tworzenie prawa a wykładnia prawa*, PiP 1978, z. 6; S. Wronkowska, M. Zieliński, *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*, SP 1985, z. 3–4; R. Piszko, *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*, RPEiS 2002, z. 4; R. Mastalski, *Stanowienie prawa podatkowego a jego wykładnia i stosowanie w ramach porządku prawnego Unii Europejskiej*, Pr. i Pod. 2005, nr 1–2.

⁶ Por. M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 88 i n.

⁷ Należy zauważyć, że zagadnienie to sygnalizowano w związku z kontrowersyjnymi tezami Sądu Najwyższego o konieczności uwzględniania, przy wydawaniu orzeczenia, przepisów nieobowiązujących w dacie zaistnienia zdarzenia jako „uzupełniających” czy „interpretacyjnych” – zob. np. orzeczenie SN z dnia 27 kwietnia 1948 r., WA. C. 8/48, cyt. za J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 291 i n.; ponadto zob. W. Lang, *Obowiązywanie prawa*, Warszawa 1962, s. 235 i n.

wyvodu. Tymczasem zmiany języka prawnego nie pozostają bez znaczenia dla wypowiedzi formułowanych w języku prawniczym⁸.

Przemiany ustrojowe zachodzące w Polsce w ciągu ostatnich dekad zintensyfikowały dyskusję w zakresie wpływu zmian prawa na jego wykładnię. Impulsem stały się kolejno transformacja ustrojowa dokonująca się od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia oraz akcesja Polski do Unii Europejskiej. Strukturalny charakter wspomnianych zmian systemowych oraz ich wpływ na wykładnię stały się przedmiotem licznych wypowiedzi, tak na gruncie teorii prawa, jak i szczegółowych dogmatyk prawniczych. Rozważania dotyczyły jednak w przeważającej mierze zmian paradygmatu interpretacyjnego czy też „strategii” orzeczniczych wiążących się ze wspomnianą transformacją ustrojową, a w szczególności roli sądów w tym procesie⁹; widocznie przy tym ożywiło tę dyskusję przystąpienie Polski do Unii Europejskiej¹⁰. Siłą rzeczy dociekania w tym zakresie koncentrowały

⁸ Na ten temat zob. np. A. Bator, *Język prawniczy wobec zmian w prawie*, SP 1991, z. 1; K. Pleszka, *O paradygmacie dogmatyki prawa* (w:) J. Czapska, A. Gaberle, A. Świątłowski, A. Zoll (red.), *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000.

⁹ Zob. np. M. Smolak, *Zmiana paradygmatu interpretacyjnego w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, RPEiS 1998, z. 3–4; tegoż, *Wykładnia prawa a zmiana społeczno-polityczna* (w:) J. Stelmach (red.), *Studia z filozofii prawa* 2, Kraków 2003; tegoż, *Sądownictwo konstytucyjne a autonomia prawa wobec polityki*, RPEiS 2003, z. 1; tegoż, *Rola Trybunału Konstytucyjnego w okresie przemian ustrojowych a problem aktywizmu sądowego*, RPEiS 2005, z. 2; M. Zirk-Sadowski, *Instytucjonalny i kulturowy wymiar prawa* (w:) L. Leszczyński (red.), *Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, konstytucja, integracja europejska*, Lublin 1999; tegoż, *Transformacja prawa podatkowego a jego wykładnia*, KPP 2004, nr 4; tegoż, *Dwie wersje polityki prawa* (w:) *Ratio est anima legis. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Trzczińskiego*, Warszawa 2007; M. Zieliński, *Współczesne problemy wykładni prawa*, PiP 1996, z. 8–9; T. Giaro, *Wykładnia bez kodeksu. Uwagi historyczne o normatywności interpretacji prawniczej* (w:) P. Winczorek (red.), *Teoria i praktyka wykładni prawa*, Warszawa 2005; E. Łętowska, J. Łętowski, *O państwie prawa, administrowaniu i sądach w okresie przekształceń ustrojowych*, Warszawa 1995; A. Wasilewski, *Aktualizacja porządku prawnego – potrzeby i rygory*, PiP 1992, z. 5.

¹⁰ Por. np. E. Łętowska, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, PiP 2005, z. 4; tejeż, *Dialog i metody. Interpretacja w multicentrycznym systemie prawa* (cz. I i II), EPS 2008, nr 11–12; M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia i rozumienie prawa w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej* (w:) S. Wronkowska (red.), *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, Kraków 2005; R. Mastalski, *Wykładnia prawa podatkowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, PP 2004, nr 8; tegoż, *Jak zmienia się sposób wykładni sądowej prawa podatkowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, Pr. i Pod. 2006, nr 9; tegoż, *Stosowanie prawa podatkowego*, Warszawa 2008; B. Brzeziński, K. Lasiński-Sulecki, *Znaczenie orzecznictwa ETS dla polskiej praktyki podatkowej*, PP 2009, nr 11; D. Antonów, *Wpływ orzecznictwa ETS na wykładnię prawa podatkowego*, Jurys-

się wokół operatywnej, w tym w szczególności sądowej, wykładni prawa. Wiąże się to, jak można się domyślać, z przekonaniem, że sądowe stosowanie prawa stanowi „centralny punkt praktyki prawniczej”¹¹, przeto to właśnie sędziowie „mają władzę nad znaczeniami” terminów zawartych w tekstach prawnych i wyznaczają obowiązujące kanony interpretacyjne¹². Ważne jest, że w tej perspektywie istotne jest przede wszystkim uchwycenie – niejako *en bloc* – pewnej postawy interpretacyjnej, formującej się w związku z tranzycją ustrojową¹³. Natomiast kwestia korespondencji stanowienia (zmian) tekstów prawnych oraz metod ich odczytywania w dalszym ciągu spychana była na margines rozważań, stanowiąc w tej optyce tylko jeden z wątków debaty, zresztą wcale nie najważniejszy.

Dopiero stosunkowo niedawno dostrzeżono ponownie w nauce prawa problem, który ujawnił się w związku z pośpiechem, jaki towarzyszy kolejnym zmianom prawa i wiążącą się z nimi inflacją regulacji prawnych¹⁴. Brak zachowania przez prawodawcę równowagi między potrzebą adaptacji rozwiązań prawnych do zmian zachodzących w rzeczywistości społecznej a należytą dbałością o jakość stanowionego prawa nierzadko wywołuje w orzecznictwie konfuzję co do intencji

dykcja Podatkowa 2008, nr 3; też: *Wpływ dyrektyw na wykładnię prawa podatkowego dokonywaną przez organy podatkowe*, PP 2006, nr 5; też: *Wykładnia prawa podatkowego po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2009; S. Majkowska-Szulc, *Wpływ Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich na praktykę polskich sądów* (w:) T. Bąkowski, K. Grajewski, J. Warylewski (red.), *Orzecznictwo w systemie prawa*, Warszawa 2008; K. Wójtowicz, *Polskie sądy wobec wykładni prawa zawartej w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości* (w:) *Ratio est anima legis. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Trzczińskiego*, Warszawa 2007.

¹¹ Orzecznictwo sądowe stanowi „wytworzony historycznie instrument rozstrzygania konfliktów społecznych mający instytucjonalnie gwarantować najwyższe społeczne osiągalne standardy decyzji na podstawie prawa” (J. Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa*, Ossolineum 1973, s. 40).

¹² Zob. M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia prawa a wspólnoty sędziów* (w:) A. Choduń, S. Czepita (red.), *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010, s. 81–90; tamże też M. Safjan, *Uniwersalizacja wykładni prawa*, s. 280; por. także M. Zirk-Sadowski, *Trzecia władza w procesie autonomizacji prawa* (w:) M. Pichlak (red.), *Profesjonalna kultura prawnicza*, Warszawa 2012, s. 131 i n.

¹³ Jest to przy tym, jak wspomniano, obszar rozważań tyleż interesujący, co niepozabawiony obecnie wielu zróżnicowanych metodologicznie opracowań.

¹⁴ Zob. np. S. Wronkowska, *Proces prawodawczy dwóch dekad – sukcesy i niepowodzenia*, RPEiS 2009, z. 2.

towarzyszących zmianie tekstu prawnego¹⁵. Na tym tle niejednokrotnie dochodzi do sytuacji „interpretacyjnego stosowania” nowego prawa polegającego na tym, że sąd wyklada treść tekstu prawnego niejako przez pryzmat jego nowszej (późniejszej wersji)¹⁶. Innymi słowy, zdarza się, że odwołanie do formalnej zmiany tekstu prawnego jest argumentem za zmianą regulacji, lecz w dyskursie sądowym argument ten zostaje odrzucony jako nietrafny¹⁷. Nie należą więc obecnie do rzadkości sytuacje, w których sędzia staje przed dylematem, jaki charakter miała zmiana tekstu prawnego. W szczególności powstaje pytanie o to, czy owa zmiana doprowadziła do zmiany stanu prawnego; czy przepisy obowiązujące w analizowanym stanie prawnym zawierały pewne treści, czy też zostały one uwzględnione dopiero w ich znowelizowanej wersji¹⁸. Można zaryzykować tezę, że wątpliwości co do rozumienia tekstu prawnego, wyłaniające się na tle jego kolejno obowiązujących wersji, stały się niemal niezauważalnie „codziennością” zawodu sędziego¹⁹.

Wątpliwości interpretacyjne, wyłaniające się najczęściej na tle kolejno obowiązujących wersji tekstu prawnego (a niekiedy kolejnych tekstów prawnych), wiążą się z tym, że prawodawca nowelizuje prawo tak często, iż niemal standardową sytuacją jest dokonywanie przez sąd wykładni tekstu prawnego nieobowiązującego już w dacie orzekania. Stosując się przy ustalaniu stanu prawnego do zasady *tempus regit actum*, sędzia zna często późniejszą wersję tekstu prawnego. Zdarza się

¹⁵ W ten sposób rozważane zagadnienie zostaje też osadzone w szerszym kontekście problematyki wykładni celowościowej (ostatnio zajął się nią Z. Tobor, *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013). Zob. rozdział 2.

¹⁶ A. Bielska-Brodziak, Z. Tobor, *Zmiana w przepisach jako argument w dyskursie interpretacyjnym*, PiP 2009, z. 9; T. Grzybowski, *Zmiana tekstu prawnego a zmiana normatywna (w świetle sądowej wykładni prawa)*, PiP 2010, z. 4.

¹⁷ J. Leszczyński, *Pozytywizacja prawa...*, s. 134.

¹⁸ Źródło wątpliwości co do – w zależności od przyjmowanej koncepcji wykładni – znaczenia czy też ekstensji zwrotu normatywnego jest tu zatem specyficzne. Nie pochodzą one zasadniczo z wieloznaczności wyrażeń tekstu prawnego, choć i tego nie można wykluczyć (o typach wieloznaczności zob. T. Gizbert-Studnicki, *Wieloznaczność leksykalna w interpretacji prawniczej*, Kraków 1978, s. 45 i n.). Podstawę sporu interpretacyjnego stanowi w takim przypadku przede wszystkim kwestia normatywności zmiany tekstu prawnego.

¹⁹ Sądzę, że trudno byłoby obecnie wskazać sędziego, który nie zetknął się choć raz z wątpliwościami co do normatywności zmiany tekstu prawnego. Nawiasem mówiąc, tego rodzaju pytania urastają niejednokrotnie do rangi pytań prawnych rozstrzyganych przez składy powiększone polskich sądów najwyższych (por. np. uchwałę NSA z dnia 18 lutego 2013 r., II GPS 4/12, CBOSA; uchwałę NSA z dnia 19 listopada 2012 r., II FPS 1/12, ONSAiWSA 2013, nr 2, poz. 22).

wtedy, że sąd przypisuje dawnej wersji tegoż tekstu treści, które wyartykułowano w nim *explicite* po zmianie. Rodzi to pytanie, czy taka wykładnia nie prowadzi do obejścia wspomnianej wyżej zasady i zarazem naruszenia zakazu retroakcji prawa²⁰.

Z tak krótkiego zarysowania problemu wynika, że w dyskusjach dotyczących wpływu zmian prawa na jego wykładnię prawnicy odwołują się przede wszystkim do zmian oraz wykładni tekstów prawnych, co jest zupełnie zrozumiałe, zważywszy na to, że tekst stanowi uprzywilejowany punkt odniesienia dyskursu prawniczego. Nie istnieje bowiem prawo pozytywne bez aktów, tytułów, paragrafów – bez „osadu tekstowego”. Tekst stanowi swoisty fetysz dyskursu prawniczego i uznawany jest za „warunek interpretacji”²¹.

Ponadto rozważania o relacjach zmian prawa i jego wykładni toczą się niejako na dwóch poziomach. Po pierwsze, analizowany jest wpływ transformacji ustrojowej na sposób interpretacji tekstów prawnych. W tym zakresie interesująca jest relacja między założeniami systemu prawnego – wyrażonymi na ogół w tekstach o szczególnym znaczeniu systemowym (zwłaszcza w konstytucji) – a kształtowaniem się normatywnych ideologii wykładni, w warunkach tranzyjacji tegoż systemu. Po drugie, badana jest relacja między zmianami dokonywanym przez legislatora w tekstach prawnych a ich rozumieniem. Podstawowe jest w tym zakresie zagadnienie wpływu owych zmian na wykładnię pojęć w tych tekstach zawartych. W tym kontekście ujawnia się więc też pytanie o normatywność zmiany tekstu prawnego.

W literaturze prawniczej poświęcono stosunkowo niewiele uwagi zwłaszcza drugiej ze wskazanych kwestii; w szczególności nie są autorowi znane próby kompleksowego opracowania wskazanego zagadnienia. Jest to tymczasem, jak wspomniano, kwestia niebagatelna, jeżeli weźmie się pod uwagę, że ustalenia odnośnie do tego, czy stan prawny uległ zmianie na skutek zmiany tekstu prawnego, determinują przyjęte znaczenie tegoż tekstu. Chodzi więc w istocie o kryteria prawidłowości (we wskazanym zakresie) sądowych decyzji interpretacyjnych, a więc o kwestię o fundamentalnym znaczeniu praktycznym²². Można też

²⁰ Wydaje się, że to m.in. mają na myśli J. Mikołajewicz i A. Skoczylas, pisząc, że „nowa interpretacja nie może działać wstecz” (zob. tychże, *Intertemporalna problematyka prawa administracyjnego*, RPEiS 2012, z. 1, s. 19).

²¹ J.M. Broekman, *Dyskurs prawniczy – tekst i mit*, SP 1985, z. 3–4, s. 31 i 35.

²² A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Warszawa 2009, s. 16.

odnieć wrażenie, że dla judykatury problem staje się coraz bardziej palący²³.

Prezentowana rozprawa jest próbą częściowego przynajmniej wypełnienia luki w namyśle teoretycznoprawnym dotyczącym ostatnio wskazanego zagadnienia; namyśle niezbędnym, jeśli „wiązać na poważnie” wypowiedź R. Dworkina, że ustalenia teoretycznoprawne stanowią „ogólną część orzekania, niewypowiedziany prolog do jakiegokolwiek decyzji prawnej”²⁴. Należy jednak zastrzec, że nie może tu być mowy o wyczerpującym omówieniu przedmiotowego zagadnienia, już tylko ze względu na przyjęte w pracy, wąskie rozumienie pojęcia „wykładnia” (zob. pkt 1.4)²⁵. Tym samym celem pracy nie jest omówienie wszystkich, wspomnianych wyżej aspektów wielowątkowej problematyki wpływu zmian prawa na jego wykładnię, lecz kwestii interpretacyjnych (argumentacyjnych) konsekwencji zmiany tekstu prawnego.

W tak zakreślonym obszarze rozważań podstawowym zadaniem stała się analiza wpływu zmian tekstu prawnego na jego wykładnię, rozumianą jako podanie argumentów przemawiających za określonym znaczeniem tegoż tekstu (uzasadnienie decyzji interpretacyjnej)²⁶. Podzielał bowiem pogląd, że wykładnię należy postrzegać jako proces uargumentowanego wyboru spośród możliwych znaczeń tekstu prawnego²⁷. U podstaw powyższego zamierzenia legło przekonanie, że zmiana tekstu prawnego wywiera wpływ na wykładnię jako jeden z argumentów w dyskursie interpretacyjnym²⁸. Przy czym – antycypując dalsze rozważania – należy w tym miejscu zaznaczyć, że argument ten

²³ Przykłady rozbieżności w orzecznictwie powstałych na tle oceny co do normatywności zmiany tekstu prawnego omawiam w rozdziale 3.

²⁴ R. Dworkin, *Imperium prawa*, Warszawa 2006, s. 94.

²⁵ Takie przedsięwzięcie nie byłoby zresztą, w mojej ocenie, metodologicznie uzasadnione. Zważywszy na wielość i obszerność wątków debaty dotyczącej wpływu zmian prawa na jego wykładnię, każde ujęcie tej kwestii musi być skazane na pewną fragmentaryczność i wybiórczość. Wyczerpujące omówienie wszystkich aspektów tytułowego zagadnienia byłoby zadaniem niezmiernie trudnym (wątpię nawet, czy możliwym), które z pewnością dalece wykracza poza ramy niniejszej rozprawy.

²⁶ Używam terminu „uzasadnienie” w szerokim rozumieniu, obejmującym również argumentowanie (o różnicach pojęciowych w tym zakresie zob. np. M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń...*, s. 5–7).

²⁷ Zob. np. A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu prawnego...*, s. 238.

²⁸ Nawiasem mówiąc, intuicję tę legitymizowało charakterystyczne dla rozumowania prawniczego założenie, że cechy systemu prawa są doniosłe dla ustalania znaczenia interpretowanych reguł (J. Wróblewski, *Presupozycje rozumowania prawniczego*, SPE 1986, t. XXXVII, s. 16; Z. Łyda, *Presupozycje a dyskurs prawniczy*, SP 1991, z. 3, s. 34).

może wspierać zarówno twierdzenie o zmianie znaczenia (treści) tegoż tekstu, jak i o braku takiej zmiany, istnieją bowiem nienormatywne zmiany tekstu prawnego²⁹.

Omówienie przedstawionego zagadnienia ma charakter deskryptywno-normatywny³⁰. Część opisowa poświęcona jest, najogólniej rzecz ujmując, zidentyfikowaniu oraz charakterystyce typowej sytuacji wpływu zmiany tekstu prawnego na jego wykładnię (rozdziały 1–3). Rozdział pierwszy został poświęcony w szczególności niezbędnym ustaleniom pojęciowym i definicyjnym, co stanowi pewne minimum warsztatowe opracowań dotyczących wykładni prawa³¹. W kolejnym rozdziale pracy omówiono typy wykładni odwołujące się do zmian prawa. Moim celem było wyróżnienie typu wykładni, który wykorzystuje zmianę tekstu prawnego jako argument w dyskursie interpretacyjnym. W rozdziale 3 opisano poszczególne sytuacje zmian tekstów prawnych, wśród których wyróżniono stanowienie, derogację (będącą rezultatem działania tak prawodawcy pozytywnego, jak i sądu konstytucyjnego), a także nowelizację. Pozwoliło to na wskazanie tych zmian, które stanowią zarazem argument w dyskursie interpretacyjnym, a tym samym są niejako charakterystyczne w kontekście zagadnienia wpływu zmian prawa na jego wykładnię. Natomiast ostatni (normatywny) rozdział jest konsekwencją dostrzeżenia – na tle przeglądu orzecznictwa przeprowadzonego w poprzednim rozdziale – swoistej anomii interpretacyjnej w zakresie wykorzystania w dyskursie operatywnym argumentu „ze zmiany przepisów”. Rozdział ten stanowi w związku z tym próbę wyjścia z impasu polegającego, jak wspomniano, przede wszystkim na tym, że interpretując tekst prawny w świetle jego znowelizowanej wersji, sądy narażają się na zarzut retroaktywnego stosowania prawa. W tym względzie ma niemal w całości charakter postulatyczny (wyjątek stanowi pkt 4.4). Zamierzeniem moim było uporządkowanie dyskursu interpretacyjnego w ramach zakreślonych przez przedmiotowe zagadnienie³².

²⁹ Tego typu zmiany bywają też w orzecznictwie określane jako „doprecyzowujące”, „uściślające”, „wyjaśniające”, „redakcyjne”, „porządkujące”, a nawet „interpretacyjne” (zob. pkt 3.3).

³⁰ Jest to ujęcie dość powszechne w teorii prawa (zob. T. Spyra, *Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Kraków 2006, s. 19–21).

³¹ Zagadnienie wpływu zmian prawa na jego wykładnię należało umiejscowić w ramach określonej siatki pojęciowej, aby w ogóle możliwe było wskazanie relacji, jaka wiąże te dwa procesy.

³² Nie należy więc postrzegać tej części rozważań jako próby stworzenia opisowego modelu decyzji interpretacyjnej (na temat teoretycznych modeli uzasadnienia decyzji

W tym zakresie podjęto więc próbę sformułowania postulatów (reguł) znajdujących zastosowanie do interpretacyjnej oceny skutków zmiany tekstu prawnego.

Niniejsza praca stanowi omówienie wskazanej problematyki w aspekcie teoretycznoprawnym, co należy podkreślić z dwóch powodów. Po pierwsze, rozprawa ta nie jest pracą z zakresu filozofii prawa. Warto przy tym pamiętać, że „prawnicy w pewnym sensie myślą filozofią prawa, czy o tym wiedzą czy nie”³³; w szczególności zaś „pomiędzy koncepcjami teoretycznoprawnymi a kierunkami filozoficznymi zachodzi przyporządkowanie, niezależnie od tego, czy zachodzi relacja powołania”, toteż „każda teoria prawa jest filozofią prawa, i to filozofią w normalnym sensie tego słowa”³⁴. Szczególnie więc w tym przypadku łatwo sprowadzić dyskusję na poziom określonych postaw filozoficznych³⁵. Co zatem oznacza stwierdzenie, że praca ta nie mieści się w nurcie filozoficznoprawnym? Naturalnie nasuwa się odpowiedź, że zajęto w niej postawę afilozoficzną. Postawa ta jest charakteryzowana poprzez brak występowania w niej relacji powołania między prezentowaną koncepcją teoretyczną a określonym systemem czy też zespołem tez filozoficznych³⁶. W przedmiotowych rozważaniach założono zatem pewien minimalizm filozoficzny; nie zmieniają tego stanu rzeczy sporadyczne nawiązania do niektórych problemów filozoficznych, czynione na marginesie głównego wywodu.

Takie postawienie sprawy zapewne spowoduje u niektórych czytelników niedosyt z uwagi na to, że poruszane w pracy zagadnienia mogą

sądowej zob. Z. Wojnicki, *Pojęcie uzasadnienia decyzji sądowej*, SPE 1986, t. XXXVI, s. 45 i n.).

³³ R. Cotterrell, *Law's Community: Legal Theory in Sociological Perspective*, Oxford 1995, s. 221. Podobne przekonanie wyraził R. Dreier, stwierdzając, że „wszyscy prawnicy mają jakąś filozofię prawa, tylko większość o tym nie wie i następstwa są katastrofalne” (tegoż, *Was ist und wozu Allgemeine Rechtstheorie?*, Tübingen 1975, s. 33). Zob. także B. Polanowska-Sygułska, *Pluralizm wartości i jego implikacje w filozofii prawa*, Kraków 2008, s. 41–42.

³⁴ J. Woleński, *Z zagadnień analitycznej filozofii prawa*, ZNUJ Prace Prawnicze, 1980, z. 92, s. 30.

³⁵ J. Wróblewski, *Poziomy uzasadnienia decyzji prawnej*, SPE 1988, t. XL, s. 3–32.

³⁶ Zob. J. Wróblewski, *Postawa filozoficzna i afilozoficzna we współczesnej teorii prawa*, SP 1966, z. 13, s. 71, 80–81. Przyjęcie postawy afilozoficznej pociąga za sobą na ogół podejście internalne w formułowanej teorii, charakteryzujące się tym, że w rozważaniach nie przesądza się kategorycznie kwestii ontologicznego statusu prawa (zob. T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, ZNUJ Prace z Nauk Politycznych 1986, z. 26, s. 8).

provokować chęć przeniesienia dyskusji na grunt (*stricte*) filozoficzno-prawny; może też zostać odebrane jako „zamykanie oczu” na węzłowe kwestie filozoficzne stanowiące tło zasadniczego wyводу. Niemniej jednak owo „filozoficznie niezaangażowane” ujęcie – w przytoczonym wyżej sensie – „wydaje się dość przekonujące, gdy bierze się pod uwagę zagadnienia wycinkowe”³⁷, jak to omawiane w niniejszej pracy, które stanowi przecież tylko fragment większej dyskusji dotyczącej problematyki wykładni prawa³⁸. Przyjęcie takiej (afilozoficznej) perspektywy wiąże się też z pewną charakterystyczną dla rozważań teoretycznoprawnych, a tym bardziej filozoficznych, przypadłością. Otóż, czym by się w tej materii nie zająć, napotyka się pojęcia, zagadnienia, presupozycje (*etc.*) notoryjnie sporne. Wymusza to pewien ascetyzm uzasadniania w zakresie uwzględnianych założeń czy postaw (filozoficznych zwłaszcza), szczególnie w pracach, które jak wspomniano, dotyczą pewnego cząstkowego tylko zagadnienia³⁹.

Po drugie, należy mieć na względzie, że jakkolwiek w wielu miejscach rozprawy nawiązuję do określonych problemów (nieraz sporów) dogmatycznoprawnych (najobszerniej na gruncie prawa konstytucyjnego), to czynię to tylko w takim zakresie, jaki jest niezbędny dla realizacji zamierzonej analizy teoretycznoprawnej. Stąd też i w tym kontekście odpowiednio trzeba zastrzec, że omówienie niektórych kwestii może wydać się zbyt wąskie, a z pewnością niewyczerpujące.

Przyjęta w przedmiotowym opracowaniu językowa płaszczyzna badawcza⁴⁰ oraz fakt, że poruszone zagadnienie ujawnia się głównie w kontekście działalności judykacyjnej sądów, zadecydowały o tym, że w pracy wykorzystano orzecznictwo sądowe. Powołanie orzecznictwa ma jednak służyć przede wszystkim jako ilustracja prezentowanych tez. Trzeba bowiem zauważyć, że nie wszystkie formułowane w pracy

³⁷ Odsyłam w tym zakresie do opracowania J. Wróblewskiego, *Postawa filozoficzna...*, s. 86–87, z którego tezami w pełni się zgadzam.

³⁸ Nawiasem mówiąc, obszerna rodzima literatura dotycząca wykładni jest w olbrzymiej części wyrazem postawy afilozoficznej, na ogół *explicite* zakładanej, jak w niniejszym przypadku (por. T. Gizbert-Studnicki, A. Dyrda, *Teoria wykładni celowościowej Marka Smolaka*, PiP 2012, z. 12, s. 31).

³⁹ Uważny czytelnik z łatwością dostrzeże jednak, że w pracy założono ową „minimalną zawartość pozytywizmu w prawie” (por. J.M. Broekman, *Minimalna zawartość pozytywizmu. Pozytywizm w prawie i teorii prawa*, SPE 1987, t. XXXVIII).

⁴⁰ Należy podkreślić, że przyjęcie językowej płaszczyzny badawczej nie przesądza tego, z jaką ontologiczną kategorią bytów utożsamia się obiekty badane w tej płaszczyźnie (T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny...*, s. 9–10).

twierdzenia udało się wesprzeć przykładami z orzecznictwa⁴¹ bądź też wypowiedzi judykatury ilustrujące daną tezę były stosunkowo nieliczne, żeby nie powiedzieć sporadyczne⁴², oczywiście przy zastrzeżeniu ograniczeń związanych z dostępnością treści judykatów. Nie wszędzie zresztą taki zabieg był też konieczny⁴³. Uwagi te dotyczą również tych przypadków, w których omawiane zagadnienie zostało na tyle wyczerpująco opracowane, tak w orzecznictwie, jak i w doktrynie, że nie wymagało rozbudowanych analiz empirycznych⁴⁴. Tylko zatem w pewnej części tekst pracy relacjonuje przeprowadzone badania empiryczne (pkt 3.3), przy czym mamy tu na myśli empirię w słabym rozumieniu, nawiązującą do analizy orzecznictwa sądowego (uzasadnień judykatów)⁴⁵. Celem tej analizy było przedstawienie sposobów wykorzystania przez sądy argumentu ze zmiany tekstu prawnego, a w dalszym planie zobrazowanie aktualnego stanowiska czy też pewnej tendencji, jaka towarzyszy ocenie skutków zmiany tegoż tekstu. Jako materiał badawczy potraktowano w tym zakresie uzasadnienia ponad stu sześćdziesięciu judykatów Sądu Najwyższego i sądów administracyjnych, w których wyrażono ocenę co do konsekwencji zmiany tekstu prawnego⁴⁶.

⁴¹ Tak np. w odniesieniu do opisanej w rozdziale 3 modelowej sytuacji, w której judykatura niejako „buduje od podstaw” ramy instytucji prawnych uregulowanych w akcie prawodawczym, nie sięgając w żadnej mierze do dotychczasowych doświadczeń orzeczniczych.

⁴² Dotyczy to np. wyróżnionej w rozdziale 3 modelowej sytuacji odmowy sądu w zakresie dokonania operatywnej wykładni przepisów nieobowiązujących w rozpatrywanym w sprawie stanie faktycznym (uchylonych).

⁴³ Tak np. w odniesieniu do przykładów z orzecznictwa powołanych w kontekście omówienia instytucji *desuetudo* (rozdział 1).

⁴⁴ Np. w ramach omówienia derogacji trybunalskiej wystarczające było – dla scharakteryzowania tej instytucji – odwołanie się do utrwalonych i dobrze znanych doktrynie poglądów Trybunału Konstytucyjnego (rozdział 3).

⁴⁵ Z mocnym rozumieniem empirii mamy natomiast do czynienia wówczas, gdy buduje się wiedzę o prawie na podstawie obserwacji praktyki, która jest podstawą uogólnień teoretycznych, albo weryfikuje się stawiane hipotezy (zob. np. M. Zirk-Sadowski, *Pojęcie, koncepcje i przebieg wykładni prawa administracyjnego* (w:) R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *System prawa administracyjnego*, t. 4, *Wykładnia prawa administracyjnego*, Warszawa 2012, s. 139).

⁴⁶ Odwołano się w tym zakresie wyłącznie do prawomocnych orzeczeń wydanych na przestrzeni lat 1992–2013 (znakomitą większość stanowią jednak orzeczenia wydane po 2003 r.). Znaczna część przywołanych judykatów została wydana przez sądy administracyjne. Jak się wydaje, to właśnie one najczęściej borykają się ze wskazanym problemem, zważywszy na niezwyklej dynamikę zmian dokonujących się w prawie administracyjnym. Źródło wiedzy o treści uzasadnień orzeczeń stanowiły przede wszystkim bazy orzeczeń LEX, LexPolonica oraz CBOSA. Selekcji orzeczeń dokonywano według hasel: „norma-

W pozostałych miejscach rozprawy powołanie orzecznictwa służyło przede wszystkim, jak wspomniano, egzemplifikacji wysnuwanych twierdzeń.

Monografia niniejsza stanowi zmodyfikowaną i zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej o tym samym tytule, obronionej w październiku 2011 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Mając na względzie przedmiot rozważań oraz przyjętą metodę badawczą (uwzględniającą dorobek orzecznicy we wskazanym zakresie), autor pracy żywi nadzieję, że okaże się ona interesująca nie tylko dla osób zajmujących się teorią prawa, ale stanowić będzie również pomocne źródło przy rozwiązywaniu zagadnień praktycznych; w szczególności przydać się może przy rozstrzyganiu – na gruncie interpretacyjnym – kwestii normatywności zmiany tekstu prawnego⁴⁷.

Pragnę wyrazić wdzięczność wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tej książki. W szczególności dziękuję mojemu mentorowi, Panu Profesorowi Markowi Zirk-Sadowskiemu (WPiA UŁ); bez przychylności i merytorycznego wsparcia, które mi okazał, a w tym zwłaszcza wzbudzenia we mnie przekonania o wartości podjętego przedsięwzięcia, powstanie tej rozprawy nie byłoby możliwe. Dziękuję również Panu Profesorowi Krzysztofowi Pleszce (WPiA UJ) oraz Panu Profesorowi Bartoszowi Wojciechowskiemu (WPiA UŁ) za wnikliwe recenzje, stanowiące cenne źródło inspiracji, które w istotny sposób wpłynęły na ostateczną treść tej pracy. Podziękowania kieruję także do pozostałych pracowników i doktorantów z Katedry Teorii i Filozofii Prawa, Zakładu Prawa Kanonicznego oraz Zakładu Polityki Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, mając w pamięci motywującą atmosferę życzliwej krytyki, jaka panowała podczas seminariów, na których miałem też okazję dyskutować prezen-

tywny”, „prawotwórczy”, „doprecyzowujący”, „wyjaśniający”, „porządkujący”, „redakcyjny”, „uściślający”, „uzupełniający”, „zmiana przepisu”, „wprowadzenie przepisu”, „uchylenie przepisu”, „wykładnia historyczna”; był to pierwszy etap badań. W kolejnym poddano analizie uzasadnienia orzeczeń, w których pojawił się „argument ze zmiany przepisów”. W pracy nie cytowano wszystkich analizowanych judykatów, a przede wszystkim te, które stanowią czytelną ilustrację wykorzystywanych argumentów interpretacyjnych.

⁴⁷ Czytelnika zrażonego licznymi i niekiedy dość obszernymi, jak na objętość książki, przypisami w tekście – wymuszonymi wszak wielością narzucających się wątków pobocznych – pragnę zapewnić, że nie było moją intencją uprawianie „ekshibicjonizmu erudycyjnego”, który tak żarliwie zwalczali najznamienitsi przedstawiciele szkoły poznańskiej (C. Znamierowski, Z. Ziemiński) i ewentualnie prosić o ich nieczytanie.

towaną koncepcję. Wreszcie głęboką wdzięczność pragnę wyrazić moim najbliższym; ich cierpliwość i wiara we mnie stanowiły bezcenny wkład w powstanie niniejszej książki.

Rozdział 1

Zmiana prawa (ustalenia pojęciowe)

1.1. Przedmiot zmiany prawa

1.1.1. Elementy systemu prawa a zmiana prawa

Rozważania dotyczące zależności pomiędzy zmianami prawa a jego wykładnią (interpretacją)⁴⁸ wypada poprzedzić odpowiedzią na pytanie, co i w jakich warunkach się zmienia. Jest to pytanie niebłahe, bo wiążące się ściśle z pytaniem o ontologię prawa, ze swej natury nierozstrzygalnym⁴⁹. Z tego też względu nie sposób ustrzec się ustaleń mających w tym zakresie, do pewnego przynajmniej stopnia, charakter konwencjonalny⁵⁰.

Naturalnie nasuwa się spostrzeżenie, iż „zmiany w prawie polegają głównie na tym, że coś przestaje obowiązywać lub coś innego zaczyna

⁴⁸ W niniejszej pracy pojęcia „wykładnia”, „interpretacja”, „egzegeza” używane są zamiennie, choć należy zauważyć, że w literaturze przedmiotu bywają one różniane (por. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2006, s. 48; M. Zieliński, Z. Radwański, *Stosowanie i wykładnia prawa cywilnego* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 423).

⁴⁹ Por. zwłaszcza J. Woleński, *Możliwe światy w teorii prawa* (w:) S. Wronkowska, M. Zieliński (red.), *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, Poznań 1990, *passim*.

⁵⁰ Jest przy tym oczywiste, że w niniejszym opracowaniu odpowiedź na to pytanie determinowana jest przyjętą językową płaszczyzną badawczą, która – antycypując w tym miejscu dalsze rozważania – może być stosowana zasadniczo w odniesieniu do takich koncepcji, które prawo ujmują jako zespół norm. Ponadto w naturalny sposób obiektem badań stają się w tej perspektywie w pierwszym rzędzie teksty prawne. Podkreślmy jednak ponownie (zob. wprowadzenie), że powyższe ustalenia nie przesadzają odpowiedzi na pytanie, czy byt prawa wyczerpuje się w tekstach prawnych ani zresztą ontycznego statusu prawa w ogóle.

obowiązywać”⁵¹. I jakkolwiek z precyzją myśli nie należy przesadzać – gdyż, jak wiadomo, długie skrupulatne dookreślenie tego, co się chce powiedzieć, daje często efekt wręcz przeciwny⁵² – to jednak twierdzenie powyższe wydaje się dla naszych potrzeb daleko niewystarczające. Określenie bowiem odpowiednio przedmiotu, a także zakresu oraz możliwych przyczyn zmian prawa, wyznacza kierunki rozważań odnośnie do wpływu tychże zmian na rozumienie⁵³ regulacji prawnych. Z tych powodów podstawowym, rysującym się na wstępie zadaniem jest zdefiniowanie na gruncie niniejszej pracy pojęcia zmiany prawa, tym bardziej że użycie tego terminu częstokroć było w prawoznawstwie mniej lub bardziej intuicyjne.

W piśmiennictwie zwracano uwagę, że pojęcie zmiany prawa można traktować szerzej niż jedynie ustanowienie czy derogacja – przyjmijmy na obecnym etapie wyводу – reguły prawnej, jeżeli uwzględni się kryterium adekwatności języka prawniczego wobec tych działań. Na tej podstawie proponowano wyróżnienie zmian, które nie mają wpływu na zastaną w prawoznawstwie aparaturę pojęciową i takich, w których wpływ ten się uwidoczni⁵⁴.

W podobnym tonie wyrażane było również przekonanie, że w przypadku uznania za zmianę prawotwórczą każdego ustanowienia lub derogacji reguły prawnej, historia prawa składać się będzie z wielu „momentalnych systemów prawa”⁵⁵. Dlatego też, uwzględniając pewną czasową ciągłość prawa, postulowano przyjęcie innych kryteriów relewancji, różnicujących zmiany prawa⁵⁶.

Już tylko te ogólne uwagi wskazują na to, że zmiana prawa może być różnorako rozumiana. Wynika też z powyższego, że zjawisko to

⁵¹ F. Longchamps, *Z problemów poznania prawa*, Wrocław 1968, s. 17.

⁵² Zob. R. Piłat, *Jasność jako własność pojęć i jako wartość poznawcza* (w:) A. Motycka (red.), *Wartości poznawcze*, Warszawa 2001.

⁵³ Termin „rozumienie” używany jest w znaczeniu obejmującym zarówno wykładnię, jak i bezpośrednie rozumienie tekstu prawnego.

⁵⁴ A. Bator, *Język prawniczy wobec zmian w prawie*, SP 1991, z. 1, s. 3–5. Propozycja ta wiąże się, jak można się domyślać, z przekonaniem, że „materiał przepisów prawnych zmienia się w zależności od potrzeb regulacji prawnej w ocenie czynników politycznie kierujących społeczeństwem, od sprawności mechanizmu ustawodawczego, od zakresu działalności państwa. Ale techniki operowania tym materiałem prawnym są znacznie bardziej niezienne niż ten materiał” (J. Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa*, Ossolineum 1973, s. 114).

⁵⁵ J. Raz, *The Concept of Legal System*, Oxford 1973, rozdział VIII.

⁵⁶ J. Wróblewski, *Zmiany społeczne a prawo*, PiP 1984, z. 11, s. 5.

zakłada ocenę zespołu reguł przynajmniej w dwóch momentach czasowych, zmiana zachodzi bowiem wówczas, gdy treść wybranego zespołu jest odmienna w zależności od chwili dokonywania oceny.

Pojęcie zmiany prawa najwygodniej jest wyjaśnić poprzez wskazanie, czego owa zmiana dotyczy. Chodzi tu o wskazanie podstawowych elementów systemu prawnego, podlegających tej zmianie, bowiem zmieniać się ich może wiele⁵⁷, w zależności od przyjętych, różnorodnych kryteriów charakterystyki tego systemu⁵⁸.

W związku z powyższym niezbędne jest przedstawienie rozumienia na gruncie niniejszej pracy pojęcia systemu (porządku) prawnego⁵⁹. Nie powinno bowiem – co do zasady – budzić wątpliwości, że zmiana prawotwórcza ma miejsce w ramach określonego systemu prawa, gdyż założenie o systemowości prawa jest jedną z podstawowych presupozycji

⁵⁷ Przykładowo K. Pałecki oferuje następującą typologię zmian: a) zmiany w zakresie obowiązywania norm, będące następstwem uchylania mocy obowiązującej części przepisów (aktów prawnych), b) zmiany w treści norm obowiązujących będące następstwem ich prerעדagowania lub wprowadzenia nowych norm bądź też będące efektem zmiany sposobu stosowania prawa (zmiany materialnoprawne i proceduralne), c) zmiany w porządku i hierarchii norm (zmiany strukturalne), d) zmiany w podziale kompetencji, porządku i zasadach działania instytucji prawnych, w tym powoływanie nowych i likwidowanie niektórych dotychczasowych (zmiany organizacyjne), e) zmiany sposobu kreowania norm prawnych (niekoniecznie tylko stanowienia), obejmujące także sposoby kreowania norm nieuregulowane uprzednio prawem, np. rezultaty negocjacji ugrupowań politycznych uznane potem za rodzące skutki prawne (zmiany legislacyjne), f) zmiany w praktyce stosowania prawa, niekoniecznie odpowiadające treści określonych norm lub spowodowane zmianami norm proceduralnych, czyli tzw. zmiany stylu stosowania prawa oraz zmiany w zwyczajach prawnych (zmiany jurysdykcyjne), g) zmiany w społecznym postrzeganiu prawa; np. prawo zaczyna być oceniane jako bardziej lub mniej sprawiedliwe, uważa się je za bardziej lub mniej legitymowane, skuteczne (zmiany percepcyjne) – zob. tegoż, *Zmiany w aksjologicznych podstawach prawa jako wskaźnik jego tranzycji* (w:) K. Pałecki (red.), *Dynamika wartości w prawie*, Kraków 1997, s. 17–18.

⁵⁸ Według S. Wronkowskiej, system prawa można charakteryzować z punktu widzenia tego: a) jakie są elementy owego systemu, b) jakie są reguły walidacyjne systemu (zaliczania owych elementów do systemu), c) jakie są właściwości formalne systemu, d) jaka jest struktura systemu, tj. jakie typy powiązań zachodzą między regułami jako elementami systemu, e) jaka jest treść reguł składających się na system (S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 181).

⁵⁹ W przedmiotowej pracy wyrażenia porządek prawny i system prawny używane są zamiennie, mimo że w prawoznawstwie nieraz się je rozróżnia (por. E. Kustra, *Polityczne problemy tworzenia prawa*, Toruń 1994, s. 12; W. Lang, *System prawa i porządek prawny* (w:) O. Bogucki, S. Czepita (red.), *System prawny a porządek prawny*, Szczecin 2008, s. 9 i n.; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys...*, s. 180 i 195; K. Opalek, J. Wróblewski, *Prawo, metodologia, filozofia, teoria prawa*, Warszawa 1991, s. 241).

Tomasz Grzybowski – doktor nauk prawnych; radca prawny; starszy asystent sędziego w Izbie Finansowej Naczelnego Sądu Administracyjnego; autor publikacji z zakresu teorii prawa, prawa podatkowego i postępowania sądownoadministracyjnego.

- Książka stanowi pierwsze kompleksowe opracowanie zagadnienia wpływu zmian prawa na jego wykładnię w ujęciu teoretycznoprawnym. Jest próbą uporządkowania podstawowych pojęć dotyczących zmiany prawa, jej przedmiotu, możliwego zakresu i przyczyn, jak również charakterystyki wykładni odwołującej się do zmiany prawa. Przedstawiono w niej sposoby wykorzystania przez prawników argumentu ze zmiany tekstu prawnego w jego interpretacji.
- Tezy publikacji zilustrowano bogatym materiałem judykacyjnym, wykorzystując kilkaset orzeczeń sądów administracyjnych i powszechnych oraz trybunałów.
- Publikacja jest adresowana do teoretyków prawa, sędziów, urzędników administracji publicznej zajmujących się stosowaniem prawa, a także przedstawicieli zawodów prawniczych i praktyków, którzy w swojej działalności spotykają się z omawianym zagadnieniem. Może również okazać się przydatna dla dogmatyków opracowujących wyjaśnienia i komentarze do tekstów aktów prawnych i w tym kontekście analizujących zmiany legislacyjne.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-4459-3

9 788326 444593

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl